
חרדת שפה זרה : מקרה חקר של סטודנטים לעברית מודרנית באוניברסיטת המלך סעוד.

(*) Dr. Mohammed I. Alghbban

Abstract

The issue of language anxiety is a common obstacle among most foreign/second language learners and for most instructors in educational institutions that teach foreign languages. This study is dedicated to discussing language anxiety as a significant problem among Modern Hebrew language students at the Hebrew Language and Translation Program (HLTP) at the College of Languages and Sciences (CLS) at King Saud University (KSU) in Saudi Arabia. This study aims at determining the causes of language anxiety among students of HLTP and offers some suggestions for students and instructors to overcome this issue. The importance of this study is because it's a pioneering study that deals with language anxiety as a real dilemma that affects Hebrew language students in Saudi Arabia. Also, the study is among the few studies that approach the issue of language anxiety in Middle Eastern languages, and on Modern Hebrew language. The study shows that three types of challenges are causing language anxiety in HLTP: A) Linguistic and cultural challenges that the students encounter during their learning process, precisely when using the Hebrew language skills, speaking skills. B) Educational challenges that are related to the curriculum and the teaching methods. C) logistical challenges related to available teaching materials, and a language-practicing environment to support students of Hebrew outside the classroom. The methodology used in the study is qualitative. That is, the researcher will examine all factors that might contribute to language anxiety among Hebrew students at HLTP through (the

* Associate Professor Department of European and Eastern Languages Hebrew Program College of Languages and sciences, King Saud University, KSA.

FLCAS) questionnaire that is going to be distributed to all levels of Hebrew students who are enrolled in Hebrew courses and attend normal classroom learning.

אבסטרקט

סוגיית חרדת השפה נחשבת לבעיה המשותפת לרוב התלמידים לשפה זרה ושפה שנייה, ובנוסף לרוב המדריכים במוסדות החינוך המתעסקים בלימוד שפות זרות. מחקר זה מוקדש לדיון בחרדת השפה כבעיה בקרב הסטודנטים בתוכנית השפה העברית והתרגום (תשע"ת) שבפקולטת השפות ומדעיה (פשי"מ) שבאוניברסיטת המלך סעוד (אמ"ס) בערב הסעודית. מחקר זה נועד לעמוד על הסיבות לחרדת השפה בקרב סטודנטים בתשע"ת ולהציע מספר אסטרטגיות אשר יעזרו לסטודנטים ולמדריכים להתמודד עם בעיה זו. חשיבותו של המחקר הנה בהיותו הראשון מסוגו אשר עוסק בבעיית חרדת השפה כקושי אמיתי אשר ממנו סובלים סטודנטים לשפה העברית בסעודיה. חשיבות נוספת למחקר הנה היותו בין המחקרים הבודדים אשר מתעסקים בחקר חרדת השפה בשפות מזרח תיכוניות, ובשפה העברית בפרט. המחקר מגלה שהסיבה המרכזית לבעיית חרדת השפה בתשע"ת נובעת משלושה סוגי אתגרים:

א. אתגרים לשוניים ותרבותיים בהם נתקלים הסטודנטים במהלך הלמידה, תוך שימוש בכישורי השפה העברית השונים, ובפרט במיומנות הדיבור.
 ב. אתגרים חינוכיים הקשורים לתוכנית הלימודים ולשיטת ההוראה.
 ג. אתגרים לוגיסטיים הקשורים לזמינות חומרי הוראה ולסביבה אשר תסייע ותתמוך בלמידת השפה העברית מחוץ למסגרת הכיתה.
 המתודולוגיה אשר ננקטה במחקר הינה איכותנית. דהיינו, החוקר בוחן את הגורמים התורמים לחרדת השפה בקרב הסטודנטים הסעודים בתשע"ת באמצעות שאלון (FLCAS) המיועד להפצה לסטודנטים לעברית הלומדים עברית בשיטה רגילה, בכלל הרמות.

מילות מפתח:

שפה עברית, חרדת שפה, חרדה כיתתית, רכישת שפה, מיומנות שפה, עברית כשפה זרה.

הקדמה

המונח "חרדה" הוגדר מנקודת מבט פסיכולוגית על ידי Spielberg (1983, P.1) כתחושה סובייקטיבית של מתח, חשש, עצבנות ודאגה הקשורה לעוררות של מערכת העצבים האוטונומית. לפי Tanveer (2007, P.4),

פסיכולוגים מבדילים בין שלוש קטגוריות של חרדה: חרדה תכונתית, חרדה מצבית, וחרדה ספציפית למצב. חרדה תכונתית הנה מאפיין אישיותי יציב יחסית, 'נטייה קבועה יותר לחרדה' (Scovel 1978); בעוד חרדה מצבית הנה תחושה שעולה כתגובה לגירוי מסוים שמעורר את החרדה (Spielberger, 1983). כמובן, אחד המצבים אשר מעוררים חרדה מצבית הוא למידת שפה זרה, דבר שנקרא "חרדת שפה", והוגדר על ידי Horwitz (2001), P.113 כריאקציה ספונטנית אשר מופיעה אצל רוב התלמידים לשפות זרות ומשפיעה באופן שלילי על תהליך הלמידה. ריאקציה זו מייצגת את אחד המשתנים הנחקרים ביותר בתחום הפסיכולוגיה של החינוך. הסוג השלישי חרדה ספציפית למצב, הנה מתייחסת לאופי המתמשך והרב-גוני של חרדות מסוימות (MacIntyre & Gardner 1991a: cited in 2001: 113). זה מתעורר על ידי סוג מסוים של מצב או אירוע כגון דיבור בפני קהל, בחינות או השתתפות בכיתה (Ellis 1994: 480).

McIntyre & Gardner (1994) מאמינים שחרדת שפה שנייה/זרה הנה תרחיש של מתח, חרדה, אי נוחות, ופחד הקשורים לגירוי במערכת העצבים הבלתי רצונית. במחקר שלהם, Horwitz (1986) ציין כי חרדה קשורה לרוב לשתי המיומנויות הבסיסיות והאינטראקטיביות בלמידת שפה זרה, כלומר האזנה ודיבור.

במשך שנים רבות החוקרים התעסקו בחקר חרדת שפה זרה בכיתה ביחס להישגים של תלמידים, וכן בחקר מקורות החרדה (Gular, et al. 2021; Bailey, et al. 2000; Cheng, 2001; Horwitz, Horwitz, & Cope 1986; MacIntyre & Gardner, 1991a, 1991b; Onwuegbuzie, et al. 1999; בנוסף, החוקרים בדקו את הקשר בין חרדת שפה זרה לבין מיומנות וביצועים בשפה זרה, (Aida, 1994; Matsuda & Gobel 2004; Phillips, 1992), ואת הקשר בין חרדת שפה זרה לבין כישורי השפה בשפה אחת או יותר (Cheng, Horwitz, & Schallert, 1999; Elkhafaifi, 2005; Matsuda & Gobel 2001; Mills, Horwitz, & Herron, 2006; Saito, Garza, & Horwitz, 1999). החוקרים מאמינים שחרדת שפה זרה משפיעה על עמדת הסטודנטים ועל הישגיהם בתהליך רכישת השפה. ברוב המקרים, לחרדה יש השפעה שלילית על הישגיהם של הסטודנטים ועל יכולתם ללמוד. לפי Zheng (2008), תהליך רכישת שפה חדשה עשוי להיות חוויה קשה שעלולה להשפיע עמוקות על ההערכה העצמית ועל הביטחון העצמי של הלומד. Aida (1994) ו-MacIntyre and Gardener (1991b) הוכיחו כי חרדה משפיעה לרעה על הצלחת תהליך הרכישה של שפה שנייה. חוקרים ומומחים רבים מציעים מספר סיבות ואלמנטים אשר הם חושבים שתורמים להתפתחותן של דאגה וחרדה בתהליך רכישת שפה זרה. לפי Horwitz ואחרים (1991), הסיבות הפוטנציאליות לחרדת שפה זרה כוללות חרדת תקשורת, חרדת מבחנים

ופחד מהערכה. חוקרים כמו Aida (1994) ו Horwitz ואחרים (1986) הדגישו את ההשפעה שיש לקשר בין מורה לסטודנט על העלייה והירידה ברמות החרדה בקרב סטודנטים. Young (1991) טוען שיש שישה גורמים פוטנציאליים לחרדת שפה זרה:

(1) דאגות אישיות ובין-אישיות, (2) אינטראקציות בין המורה לבין התלמיד, (3) נהלים בכיתה, (4) מבחני שפה, (5) עמדות המדריך לגבי רכישת השפה, ו-(6) השקפת הלומד לגבי רכישת השפה. בנוסף, חרדה קשורה גם לגיל (Bailey et al., 2000), למוטיבציה (Yan & Horwitz, 2008), לאינטליגנציה רגשית (Awan, Sabir & Iqbal, 2009), ולאיתגרי למידה (Chen & Chang, 2004).

חשיבות המחקר

זהו המחקר הראשון מסוגו העוסק בבעיית חרדת-שפה כמכשול אמיתי אשר ממנו סובלים סטודנטים לשפה העברית בסעודיה, ומכאן חשיבותו. חשיבות נוספת למחקר הנה בהיותו בין המחקרים הבודדים אשר מתעסקים בחקר חרדת שפה בשפות מזרח תיכוניות, ובשפה העברית בפרט.

בעיית המחקר

חרדת השפה הזרה מהווה אתגר אמיתי גם לסטודנטים וגם למורים בתוכנית השפה העברית והתרגום (תשע"ת) בפקולטת השפות ומדעיה (פש"מ) שבאוניברסיטת המלך סעוד (אמ"ס) בערב הסעודית. ביחס לתשע"ת, הלחץ לתקשר בשיעור רק בשפה הנרכשת מוביל לחרדה בקרב רוב הסטודנטים, שכן מבחינתם הדבר חושף את חולשתם מול חבריהם לכיתה. בדומה לתלמידי שפה זרה רבים, סטודנטים לשפה העברית בסעודיה מתמודדים לעיתים עם קשיים כגון פחד, לחץ וחרדה אשר עולים במהלך ניסיונם להשתלט על כישורי התקשורת בשפה העברית. במקרים קיצוניים, הפחד מוביל סטודנטים לחוסר יכולת מוחלט לנסות לדבר ולקרוא בעברית, דבר העלול להיתרגם, לפי Horwitz (1986, P.125), לחסימה נפשית המונעת את למידת השפה.

שאלות המחקר:

על מנת לסייע לסטודנטים בתשע"ת לפתח את כישורי השפה שלהם בצורה היעילה ביותר, החוקר שם לעצמו במחקר זה לענות על שלוש שאלות עיקריות:

1- מה הם הגורמים העיקריים המובילים לחרדת שפה בקרב הסטודנטים בתשע"ת?

2- האם חרדת שפה אכן משפיעה על תהליך רכישת השפה העברית בקרב סטודנטים?

3- מה ניתן לעשות בכדי לעזור לסטודנטים ולמורים להתגבר על חרדת השפה בתשע"ת?

מטרות המחקר

מחקר זה נועד לעמוד על סיבות הגורמות לחרדת שפה בקרב סטודנטים בתשע"ת ולהציע מספר אסטרטגיות אשר עשויות לסייע לסטודנטים ולמדריכים להתמודד עם בעיה זו.

מתודה

הגישה במחקר הזה הינה תיאורטית-סטטיסטית. בכדי להשיג את מטרות המחקר, החוקר השתמש בשאלון והפיץ אותו לכלל רמות הסטודנטים בתשע"ת. במהלך המחקר, נחקרו ונבחנו הגורמים התורמים לחרדת שפה זרה בקרב הסטודנטים במסגרות הכיתתיות ומחוץ לה. משתתפי המחקר הינם 33 מתוך 41 הסטודנטים הנרשמים בתשע"ת. שמונה סטודנטים לא נכללו במחקר מכיוון שלא היו רשומים לכתות בעת ביצוע המחקר. משום שהלימודים בתשע"ת הנם לגברים בלבד, כמו שאר תוכניות השפות האחרות בפש"מ – חוץ מאנגלית, צרפתית, ועכשיו גם סינית – כל המשתתפים בשאלון היו גברים וגילם נע בין 19 ל-25. החוקר השתמש בטופס Google להפצתו של השאלון (FLCAS) לסטודנטים. בכדי לוודא שתוצאות הבדיקה יהיו מדויקות ככל האפשר, השאלון תורגם על ידי החוקר לערבית. נוסח השאלון הנו בלשון זכר מפני שכל המשתתפים היו גברים. המשתתפים התבקשו למלא את השאלון באופן אלקטרוני, והוסבר להם שהפצת השאלון נעשתה לאחר הסכמתה של הנהלת האוניברסיטה, שזהותם תישאר עלומה וכי השאלון נועד למטרות מחקר אקדמיות בלבד. הובהר כי לא תהיה לתשובותיהם שום השפעה על הציונים שלהם ועל מצבם האקדמי בתשע"ת.

כלי המחקר

החוקר השתמש בשאלון של (FLCAS), הפותח על ידי Horwitz et al. (1986), ונקרא 'קנה מידה לחרדה בכתה בשפה זרה' ובחמשת הנקודות של סולם ליקרט. טווח התשובות לכל שאלה יכול להיות בין חמשת הדרגות: מסכים מאוד (מ"מ); מסכים (מ); ניטרלי (נ); לא מסכים (ל"מ); מאוד לא מסכים (מל"מ). לכל שאלה ניתן ציון הנע בין 5, מסכים מאוד, ו-1, מאוד לא מסכים. השאלון סווג, נדון ונותח באופן נושאי לפי תרחישים מסוימים בהם החוקר נעזר בכדי למדוד את תחושת הסטודנט לגבי למידת

השפה העברית כשפה זרה. כידוע, השאלון (FLCAS) הנו ממקור אנגלי וכולל 33 פריטים. למטרת מחקר זה, החוקר תרגם את השאלון לערבית, כפי שהוסבר לעיל, ולאחר מכן תרגם אותו לעברית משום שעברית היא שפת כתיבת המחקר. בנוסף, החוקר חילק את שאלון ה-FLCAS לשתי קטגוריות עיקריות. מכל קטגוריה מסתעפות מספר תת-קטגוריות המבוססות על הקשר בין תוכן השאלות לבין הרגש הנמדד. הקטגוריה הראשונה כללה 16 פריטים ומדדה את תחושותיו של הסטודנט בעת שהוא מתקשר בעברית בתוך הכיתה (ראה טבלה 1). הקטגוריה השנייה כללה 17 פריטים, היא קשורה באופי הלמידה ומודדת את תחושות הסטודנט לגבי תוכנית הלימודים ומהלך ההוראה (ראה בטבלה 2). מכיוון שמספר הסטודנטים קטן יחסית, וכדי להקל על מדידת התוצאות וניתוח הנתונים, שתי הנקודות (מ"מ) ו-(מ) צורפו אחת לשניה וקוטלגו יחד כתחושה חיובית, ושתי הנקודות (ל"מ) ו-(מל"מ) צורפו גם הן וקוטלגו כתחושה שלילית. הנקודה (נ), המסמלת ניטרליות, נותרה בעינה.

5. דיון וניתוח נתונים

להבנה מקיפה יותר של תהליך הדיון וניתוח הנתונים, החוקר בחר לתת סקירה קצרה על האופי של לימוד השפה העברית באוניברסיטת המלך סעוד מבחינת תוכן תוכנית הלימודים ומבחינת התפלגות הקורסים לאורך תקופת הלמידה לתואר ראשון. תוכנית השפה העברית באוניברסיטת המלך סעוד, אשר נוסדה ב-1994 ונמשכת עד היום, היא התוכנית הרשמית היחידה בסעודיה ללימוד השפה העברית כשפה זרה. התוכנית מעניקה תואר ראשון לסטודנטים מן המניין. לאחר שהסטודנט מתקבל לאוניברסיטה ומסיים את הסמסטר הראשון בשנה א' המשותפת, הוא יכול להגיש בקשה להתקבל לתשע"ת. במהלך שנות הלימודים בתשע"ת, הסטודנטים לומדים עברית באינטנסיביות לאורך ארבע שנים וחצי. הלימודים מחולקים לתשע רמות ובסופם זכאי הסטודנט לתואר ראשון במקצוע השפה העברית ובתרגום בין עברית לערבית. רמות הלמידה בתשע"ת נחלקות לשני חלקים. החלק הראשון מתחיל בלימוד מיומנויות השפה, הוא כולל ארבע רמות ונמשך שנתיים. החלק השני מתמקד בלימוד התיאוריה והפרקטיקה של תרגום בין עברית לערבית, בשני הכיוונים ובכל התחומים (ספרות, עיתונאות, צבא ובטחון, פוליטיקה, דת, ועוד) גם חלק זה כולל ארבע רמות ונמשך שנתיים. בנוסף לתרגום, ישנם כמה קורסים

נוספים המתמקדים בבלשנות עברית ובמרכיבי התרבות והחברה הישראלית בקרב יהודים וערבים.

מסעיף זה והלאה, המחקר יעבור לחלק האנליטי. כדי להבין את ניתוח נתוני הפריטים בשאלון, יש להזכיר שהנתונים הנבדקים הם תוצאות הניתוח של 33 פריטים הכלולים בשאלון (FLCAS) כפי שמוצג בטבלאות 1 ו-2 של הקטגוריות העיקריות, וטבלאות התת-קטגוריות המסתעפים מהן. בתחילה, נספרו הסטודנטים אשר בחרו בכל אפשרות עבור כל פריט, כפי שמוצג בטבלאות 1 ו-2. לאחר שתשובות השאלון חולקו לשלוש קבוצות (ראה סעיף 4 למעלה), חושב האחוז של כל נטייה, חיובית, שלילית ונייטרלית, לכל פריט בכל תת-קטגוריה על ידי הכפלת מספר הסטודנטים בכל נטייה במספר הנשאלים וחלוקת התוצאות ב-100 לקבלת שעור האחוז. החוקר מאמין שנתונים סטטיסטיים אלו מסייעים בהבנה ובהסקת מסקנות לגבי אילו תרחישים בתחום למידת-שפה עשויים לעורר יותר חרדה בקרב הלומדים.

טבלה 1

שאלון קנה מידה (FLCAS) לחרדה בכתה של שפה זרה. הטבלה כוללת 16 פריטים הקשורים באופן עיקרי לסטודנט ומודדים את רמת תחושת החרדה אשר מתעוררת אצלו בזמן השיעור, ובפרט בעת שהוא מדבר בעברית. הפריטים הנכללים בטבלה מוצגים על פי מספרם בשאלון (FLCAS) המקורי: (1,2,3,4,9,12,14,18,19,20,23,24,27,29,31,33).

מס'	פריט	מ"מ	מ	נ	ל"מ	מל"מ
1	אני אף פעם לא מרגיש די בטוח בעצמי כשאני מדבר בשיעור בשפה זרה (השפה העברית)	2	3	6	4	18
2	אני לא חושש שאטעה בשיעורי השפה	16	7	5	3	2
3	אני רועד כשקוראים בשמי בשיעור שפה	3	3	7	4	16
4	אני חש פחד כשאני לא מבין מה המורה אומר בשפה העברית	4	3	9	5	12

16	4	7	3	3	9	אני נכנס לפאניקה כשאני נדרש לדבר בשיעור שפה בלי להתכונן
10	6	7	3	7	12	בשיעור שפה, אהיה כל כך עצבני שאשכח דברים שאני יודע
1	6	13	1	12	14	אני לא מרגיש לחוץ לדבר בשפה הזרה עם אדם שמדבר אותה כשפת אם
0	3	7	11	12	18	אני מרגיש ביטחון כשאני מדבר בשיעורי השפה הזרה
21	5	4	1	2	19	אני חושש שהמורה יתקן אותי במהלך השיעור
11	7	8	4	3	20	אני מרגיש את לבי דופק בחוזקה כשקוראים לי בשיעור שפה
6	7	10	6	4	23	אני תמיד מרגיש שהסטודנטים האחרים מדברים את השפה הזרה יותר טוב ממני
0	4	11	8	10	24	אני מרגיש מאוד מודע לעצמי כשאני מדבר בשפה הזרה מול סטודנטים אחרים
15	2	7	8	1	27	אני לחוץ ומבולבל כשאני מדבר בכיתה השפה
13	5	8	2	5	29	אני חש מתוח כאשר אני לא מבין כל מילה שהמורה לשפה אומר
23	4	2	2	2	31	אני חושש שהסטודנטים האחרים יצחקו עלי כשאני מדבר בעברית
12	7	7	4	3	33	אני נלחץ כאשר המורה לשפה שואל שאלות שלא התכוננתי אליהן

בטבלה 1 נמדדו רגשות הסטודנטים כאשר אלו לומדים ומתקשרים בעברית. החוקר צפה שאחוז הסטודנטים הסובלים מחרדת שפה, בעיקר במיומנויות הדיבור, יהיה גבוה מאוד, שכן נושא הדיבור הוא אחד הנושאים הקשים ביותר שאיתם מתמודדים הסטודנטים של תשע"ת. מכיוון שאין דוברי עברית כשפת אם בסעודיה, ההזדמנות לדבר ולהתאמן בעברית ביום יום היא נדירה, אם לא בלתי קיימת. בנוסף, השידור החי של התקשורת הישראלית בסעודיה זמין רק דרך אינטרנט מהיר, דבר שאינו נגיש לכל הסטודנטים. ואפילו במקרים בהם יש גישה לאינטרנט, הרבה אתרים ישראלים חסומים בפני הגולשים ולא ניתן לגשת אליהם בקלות.

יחד עם זאת, תוצאות השאלון בטבלה 1 היו מפתיעות. כלומר, רוב התשובות היו חיוביות ורמת חרדת השפה אשר נצפתה הייתה נמוכה במיוחד. השאלות מודדות תחושות ספציפיות אצל הסטודנט, כגון ביטחון עצמי, דאגה, פחד, לחץ ועוד, ומשתמשות גם בניסוח שלילי וגם בניסוח חיובי. החוקר ניתח את הפריטים בתת-הטבלאות על פי הקשר הסמנטי בין התחושה המובילה לחרדת השפה לבין הסיטואציה שבה נמדדה. יחד עם זאת, במקרים אחדים כמה מהפריטים נותחו בנפרד.

טבלה (א1) מדידת שיעור תחושת ביטחון עצמי

אחוז הנשאלים על פי דירוג תחושת הביטחון העצמי שלהם			שאלות שמודדות את יחס הנשאלים לתחושת הביטחון העצמי	
נטייה חיובית	נטייה ניטרלית	נטייה שלילית	מספר שאלה	
15%	18%	66%	1	
70%	21%	9%	18	

הפריטים בטבלה (א1) משקפים את שיעור תחושת הביטחון העצמי של הסטודנט בעת שהוא מתקשר בעברית בכיתה. פריט 1 נוסח בסגנון שלילי, ופריט 18 נוסח בסגנון חיובי. התוצאות היו בניגוד לציפיות, ונצפה שהרוב המוחץ של התלמידים חשים ביטחון עצמי (66% & 70%) כאשר הם מדברים בעברית בזמן השיעור, לעומת מיעוט אשר אינו חש ביטחון עצמי (15% & 9%), ושיעור נמוך עד בינוני (18% & 21%) של סטודנטים אשר תשובותיהם היו ניטרליות.

טבלה (ב1) מדידת שיעור תחושת המתח והדאגה בקרב סטודנטים בזמן התפקוד בעברית בכיתה

אחוז הנשאלים על פי מידת תחושת המתח והדאגה אשר הם חשים			שאלות המודדות את יחס תחושת המתח והדאגה בקרב הנשאלים	
נטייה חיובית	נטייה ניטרלית	נטייה שלילית	מספר שאלה	
70%	15%	15%	2	
18%	21%	61%	9	
30%	21%	49%	12	
30%	30%	40%	23	

12%	33%	55%	24
55%	24%	21%	29

הפריטים 2,9,12,23,24,29 בטבלה (ב1) מודדים את רמת המתח והדאגה בקרב הסטודנטים כאשר הם משתמשים בשפה העברית בתרחישים שונים במהלך שיעורים. התוצאות היו חיוביות באופן כללי והראו שרמות המתח והדאגה היו נמוכות יחסית בקרב רוב הנשאלים (70%, 61%, 49%, 40%, 55%, 55%), ורק חלק קטן מהסטודנטים חשו דאגה ומתח כאשר הם מתקשרים בעברית (30%, 18%, 15%, 21%, 12%, 30%); אחוז הניטרליים היה במרבית המקרים מעל הממוצע (15%, 21%, 21%, 30%, 24%, 33%).

טבלה (ג1)

מדידת שיעור תחושת הפחד בזמן שיעורי השפה עברית

אחוז הנשאלים על פי מידת תחושת הפחד שחשו			שאלות אשר מודדות את תחושת הפחד בקרב הנשאלים	
נטייה חיובית	נטייה ניטרלית	נטייה שלילית		מספר שאלה
61%	21%	16%	3	
51%	27%	21%	4	
79%	12%	9%	19	
55%	24%	21%	20	
82%	6%	12%	31	

בפריטים 3,4,19,20,31 נמדדו דרגות שונות של תחושות פחד במקרים שונים בכיתת השפה העברית. לפי תוצאות הנתונים בטבלה, אפשר לומר שרוב הסטודנטים בתשע"ת אינם מפחדים לתקשר בעברית. כלומר, מספרם של הסטודנטים שאינם פחדו להשתמש בשפה העברית בכיתה רשם אחוזים גבוהים (60%, 21%, 79%, 21%, 55%, 82%), מה שאומר שלרוב הסטודנטים יש את האומץ ואת היכולת לתקשר בעברית מבלי לחוש חרדה. זה בעוד ששיעור הסטודנטים אשר חוו תחושות פחד היה נמוך בהרבה (16%, 51%, 9%, 50%, 21%, 12%); ושיעור הסטודנטים אשר נותרו ניטרליים לגבי הנושא היה גבוה בהשוואה לאחוז הנטייה השלילית ונמוך בהשוואה לאחוז הנטייה החיובית. (6%, 24%, 24%, 12%, 27%, 21%).

טבלה (ד1) מדידת שיעור תחושות הלחץ במהלך התפקוד בעברית

אחוז הנשאלים על פי מידת תחושת הלחץ במהלך התפקוד בעברית			שאלות המודדות את תחושת הלחץ במהלך התפקוד בעברית אצל הנשאלים	
נטייה חיובית	נטייה ניטרלית	נטייה שלילית		
40%	40%	21%	14	מספר שאלה
27%	21%	52%	27	
21%	21%	58%	33	

בפריטים 14,27,33 נמדדה תחושת הלחץ במהלך התקשורת בעברית במקרים שונים. התוצאות מפריט 14 הראו כי 13 סטודנטים לא חשו לחוצים מהאפשרות לתקשר בעברית עם דוברי עברית כשפת אם. אותו מספר סטודנטים, 13, חוו תחושות ניטרליות, ורק 7 סטודנטים אכן חשו לחץ. בפריט 27 נצפו 17 סטודנטים אשר לא חוו לחץ מדיבור בעברית בכיתה, לעומת 9 סטודנטים שכן חוו תחושות של לחץ, ו-13 אשר תחושותיהם היו ניטרליות. בפריט 33 נצפו 19 סטודנטים שהעידו שאינם חווים לחץ כאשר נשאלים שאלה באמצע השיעור ללא הכנה מוקדמת, לעומת 7 שכן חשים לחץ, ו-7 שנשארו ניטרליים. במלים אחרות, שיעור הסטודנטים שאינם מרגישים לחץ בזמן התפקוד בעברית היה גבוה (40%), 52%, 58%), שיעור הסטודנטים אשר חווה תחושות לחץ היה נמוך (21%, 27%, 21%); ושיעורי הנטייה הניטרלית, מלבד פריט 14, נשארו בדרגה בינונית עד נמוכה (21%, 21%, 40%).

טבלה 2

שאלון קנה מידה (FLCAS) לחרדה בכתה של שפה זרה. הטבלה כוללת 17 פריטים הקשורים באופן עיקרי להוראת והדרכת השפה העברית בתשע"ת. הפריטים מודדים את תחושת הסטודנטים כלפי תהליך הוראת ולמידת השפה העברית. הפריטים הנכללים בטבלה מוצגים על פי מספרם בשאלון (FLCAS) המקורי: (5,6,7,8,10,11,13,15,16,17,21,22,25,26,28,30,32).

מס'	פריט	מ"מ	מ	נ	ל"מ	מל"מ
5	זה בכלל לא מפריע לקחת שיעורים נוספים בשפה זרה	21	5	4	1	2

7	7	11	4	4	בשיעור שפה, אני מוצא את עצמי חושב על דברים שלא קשורים לקורס	6
12	8	8	4	1	אני כל הזמן חושב שהסטודנטים האחרים יותר טובים ממני בלמידת שפות	7
5	5	13	2	8	אני בדרך כלל מרגיש בנוח במהלך המבחנים בשיעור השפה	8
7	3	8	7	8	אני חושש מכישלון בכיתה השפה הזרה	10
2	2	17	4	8	אני לא מבין למה אנשים מסוימים מתעצבנים כל כך משיעורי השפה העברית	11
16	8	5	3	1	מביך אותי להתנדב לתת תשובות בכתת השפה העברית	13
15	4	5	3	6	אני מתעצבן כשאני לא מבין מה כוונתו של המורה כאשר הוא מתקן אותי	15
21	2	6	3	1	אני מרגיש חרד גם אם אני מתכוון היטב לשיעור השפה	16
24	3	3	1	2	לעיתים קרובות מתחשק לי לא ללכת לשיעור השפה	17
13	7	6	1	6	ככל שאני לומד יותר למבחן השפה, כך אני מתבלבל יותר	21
6	7	6	7	7	אני לא מרגיש לחץ להתכונן היטב לכיתה השפה	22
1	2	8	9	13	שיעור השפה חולף כל כך מהר שלעיתים אני דואג שנשארתי מאחור	25
6	7	10	4	6	אני מרגיש מתוח ועצבני יותר בשיעורי השפה מאשר בשיעורים אחרים	26
1	5	3	9	15	כשאני בדרך לשיעור שפה אני מרגיש בטוח מאוד ורגוע	28

5	5	7	6	10	אני מרגיש המום מכמות הכללים שצריך ללמוד בכדי לדבר עברית	30
4	3	17	6	3	אני חושב שהייתי מרגיש בנוח סביב דוברי השפה הזרה כשפת אם	32

החוקר משער כי שני אתגרים עיקריים עומדים בפני הסטודנטים בתשע"ת כשהדבר מגיע לכישוריהם ושליטתם בשפה העברית: האתגר החינוכי בתוך הכיתה; והאתגר הלוגיסטי מחוץ לכיתה. באתגר הראשון נכללים אופי חלוקת השיעורים בתוכנית הלימודים, המספר הרב של קורסי כישורי לשון וחפיפתם זה בזה ואסטרטגיית ההוראה הנהוגה בכיתה. האתגר השני שייך לתרגול התקשרות בעברית מחוץ לכיתה. כלומר, לשפה העברית יש תרחיש שונה משפות זרות אחרות שנלמדות בפש"מ מבחינת גיוון המקורות ללמידת השפה ונגישות השפה (כגון אנגלית, צרפתית, ספרדית, טורקית, פרסית... וכו'). בניגוד לתלמידי שפות זרות אחרות, אשר ההזדמנויות לתרגול מחוץ לכיתה לרוב זמינות יותר, וכך גם מקורות הידע באינטרנט, גישתם של תלמידי העברית למשאבי השפה מוגבלת. תת-הטבלאות של טבלה 2 מודדות את רמות חרדת השפה בקרב סטודנטים לעברית כתוצאה מאסטרטגיות ההוראה המיושמות על ידי המורים, וכתוצאה מנסיבות הלמידה בתוך ומחוץ לכיתה.

טבלה (א2)

מדידת תחושות הסטודנט כלפי תוכנית הלימודים וכלפי אסטרטגיית ההוראה בכיתה

אחוז הנשאלים לפי נטיית תחושתם כלפי תוכנית הלימודים ותהליך ההוראה			שאלות המודדות את שיקולי הנשאלים ואת תחושתם כלפי תוכנית הלימודים ותהליך ההוראה	
נטייה חיובית	נטייה ניטרלית	נטייה שלילית		
79%	12%	9%	5	מספר שאלה
24%	33%	43%	6	
15%	24%	61%	7	
36%	52%	12%	11	
67%	24%	9%	25	

40%	30%	30%	26
30%	21%	49%	30

הפריטים 5,6,7,11,25,26,30 מודדים את תחושת הסטודנטים לעברית לגבי תוכנית הלימודים ולגבי אסטרטגיית ההוראה בתרחישים שונים במהלך הלמידה. בנוסף, הפריטים בוחנים האם תחושה זו גורמת לחרדת שפה, ועד כמה היא משפיעה על יכולתו של הסטודנט להתקדם בלימודיו בעת רכישת השפה הזרה.

פריט 5 בוחן האם העובדה שרוב הקורסים בסמסטר הינם קורסים לעברית מפריעה לסטודנטים (על פי תוכנית הלימודים בתשע"ת, הסטודנט לומד קורסים בשפה עברית ברציפות כמעט 12 שעות בשבוע במשך 15 שבועות, מה שמביא את מספר השעות לסכום כולל של 180 שעות בסמסטר). לפי התוצאות 79% מהסטודנטים הראו נטייה חיובית והעידו שריבוי הקורסים בעברית אינו מפריע להם, לעומת 9% שתחושתם לגבי הנושא היתה שלילית, ו-12% שהתלבטו ותחושתם לגבי הדבר נותרה ניטרלית.

בפריט 6 נמדדה רמת הריכוז המנטלי של הסטודנט במהלך השיעור. התשובות הראו ש-43% מהנשאלים הרגישו מרוכזים במהלך השיעור, 24% הרגישו מוסחים, ו-33% מהסטודנטים העידו שהם מתלבטים לגבי הנושא וקוטלגו באופן ניטרלי. מסקנה זו מתריעה למורים כי יותר ממחצית הסטודנטים בכיתה חשים מוסחים או מתלבטים אם הם חשים מוסחים או לא. לפיכך, המורים נדרשים לייצר פעילויות אינטראקטיביות ויצירתיות יותר ולנסות שיטות הוראה נוספות בכדי לשמור על מעורבות הסטודנטים במהלך שיעורי השפה.

במקרה אחר, אשר מתואר בפריט 7, נבדקה שביעות הרצון של הסטודנט מיכולת הלמידה שלו בתחום השפה הזרה בהשוואה לחבריו לכיתה. מהתשובות עולה כי 61% מהסטודנטים מאמינים שיכולתם אינה פחותה מיכולותיהם של עמיתיהם לכיתה, לעומת 15% אשר העידו שהם אכן מאמינים שיכולתם פחותה, ו-24% שהעידו שהם מתלבטים ונוטרו ניטרליים.

בפריטים 11 ו-26 נבחנו תחושות העצבנות והמתח במצבים שונים בכיתה כראקציה פוטנציאלית לחרדת שפה. פריט 11, לדוגמא, מודד את מודעות הסטודנט למידת העצבנות והמתח אשר הוא מבחין שעולים אצל חבריו לכיתה בזמן שיעורי השפה. הוסק שכשהסטודנט אינו מבחין בתחושות של מתח ועצבנות אצל חבריו לכיתה, הדבר מרמז על כך שהוא עצמו מרגיש בנוח.

התוצאות לא היו כל כך חיוביות. 52% מהנשאלים העידו שהם מתלבטים אם שיעורי העברית גורמים להם ללחץ או לא, 36% העידו שהם

חשים לחוצים בשיעורי העברית, ורק מיעוט של 12% מהסטודנטים העידו שהם חשים בנוח בכיתה. לעומת זאת, פריט 26 משווה בין תחושות העצבנות והמתח בעת למידת עברית בהשוואה למקצועות אחרים. התוצאות הראו כי 40% מהסטודנטים אינם חשים יותר מתח ועצבנות בקורסים בעברית מאשר בקורסים אחרים, בניגוד ל-30% שהרגישו עצבניים ומתוחים, ו-30% שהעידו על תחושות ניטרליות. מנקודת מבט מקיפה יותר, הנתונים של פריט 11 מציינים ששיעור של 88% מן הסטודנטים לא חשים בנוח בכיתה ומתנדנדים בין נטייה שלילית מוחלטת לבין נטייה ניטרלית, לעומת רק 12% מן הסטודנטים אשר חשו לחלוטין בנוח. אינדיקציה דומה ניתנה גם בפריט 26 כאשר נצפה ש-60% מן הסטודנטים התנדנדו בין נטייה שלילית ונטייה ניטרלית, ו-40% נטו לכיוון החיובי. אך אף על פי שאחוז הנטייה החיובית שנצפה בפריט 26 היה גבוה מזו שבפריט 11 המסקנה הכללית עדיין איננה אופטימית, ומעידה שיותר מחצי הסטודנטים בתשע"ת אינם מרגישים בנוח בשיעורי העברית יותר מאשר במקצועות אחרים. אין ספק ששיעורי אחוזים שליליים גבוהים כאלו מעידים על רמת חרדת שפה גבוהה במסגרת שיעורי השפה העברית ויש על המורים לנקוט בצעדים בכדי לטפל בבעיה זו. פריטים 25 ו-30 קשורים זה לזה משום ששניהם תלויים במורה ובאסטרטגית הלימוד. בפריט 25 נמדדה אצל הסטודנט רמת החרדה אשר עלתה מתוך החשש שהשיעורים עוברים בקצב מהיר והוא אינו יכול לעמוד בקצב, מה שמשפיע באופן שלילי על יכולתו לרכוש את השפה, ובפריט 30 נמדדה תחושת הסטודנט לגבי כמות הכללים שעליו ללמוד בכדי לדבר עברית, ונבדק האם הדבר מוביל לחרדת שפה או לא. התוצאות מפריט 25 מראות שרוב הסטודנטים, בשיעור של 67%, הביעו דאגה מהאצת קצב הלמידה בשיעורים, וחשש שהדבר יפגום ביכולתם ללמוד את השפה, לעומת 9% בלבד שראו את הדבר אחרת, ו-24% שנותרו אדישים. באופן דומה, התוצאות אשר עלו מפריט 30 מראות ש-49% מהסטודנטים חשים המומים מכמות החומר אותו הם נדרשים ללמוד בכיתה, 21% התלבטו מה הם חושבים על כמות החומר, ורק 30% מהנשאלים חשבו שכמות החומר סבירה. במילים אחרות, 70% הביעו עמדה שלילית לגבי כמות התוכן בשיעורים, לעומת 30% שהביעו עמדה חיובית. הנתונים בפריטים 25 ו-30 מראים שיש לשקול מחדש את ניהול התהליך החינוכי מבחינת התאמת תכני הקורסים לרמת הסטודנטים, הזמן המוקצב לשיעורים וחלוקתם לאורך הסמסטר. יתר על כן, הנתונים בטבלה 2(ד) מבליטים את החשיבות של ניהול התהליך החינוכי בכיתה, ואת חשיבותו של המורה בהפחתת רמת החרדה אצל הסטודנטים.

טבלה (ב2)

מדידת תחושות הפחד והכישלון במבחנים ובשיעורי השפה העברית

אחוז הנשאלים לפי מידת תחושת הפחד ממבחנים ומכשלון בקורסי שפה העברית			שאלות המודדות את יחס הנשאלים כלפי פחד וכשלון במבחנים ובשיעורי העברית	
נטייה שלילית	נטייה ניטרלית	נטייה חיובית		
30%	40%	30%	8	מספר שאלה
46%	24%	30%	10	
61%	18%	21%	21	

הפריטים 8, 10 ו-21, מודדים את תחושת הפחד מפני מבחנים ואת ההשפעה של תחושה זו על רמת החרדה ועל ההישגים בלימודי השפה העברית. באופן טבעי, רוב הסטודנטים חוששים ממבחנים ורמות החרדה והדאגה אשר נמדדו היו גבוהות. לכן התשובות היו צפויות והאחוזים אשר נצפו בכיוונים השונים היו דומים. למשל, 30% מהסטודנטים בפריט 8 הביעו שהם חשים בנוח במהלך המבחנים, 30% הביעו שהם לא חשים בנוח, ו-40% נותרו ניטרליים. בתרחיש אחר, אשר מתואר בפריט 10, נמדדה רמת הפחד מכישלון בשיעורים. 46% מהסטודנטים הביעו דאגה מכישלון, לעומת 30% שהעידו שהם אינם דואגים, ו-24% שנתרו ניטרליים. פריט 21 בודק את רמת הבלבול של הסטודנט בזמן מבחני השפה. התשובות מראות ש-61% חושבים שהתכונות למבחן עוזרת להם, בעוד ש-21% הביעו שהם חושבים אחרת, ורק 18% נשארו ניטרליים.

טבלה (ג2)

שיעור תחושות הפחד והדאגה כלפי התכונות לשיעורים

אחוז הנשאלים לפי מידת תחושת החרדה והלחץ בזמן התכונות לשיעורי העברית			שאלות המודדות את תחושות החרדה והלחץ כלפי התכונות לשיעורים בעברית	
נטייה שלילית	נטייה ניטרלית	נטייה חיובית		
70%	18%	12%	16	מספר שאלה
40%	18%	42%	22	

הפריטים 16 ו-22 בטבלה ג2 מודדים את רמת החרדה והלחץ בזמן ההתכונות לשיעורי עברית. מבחינה מעשית, ככל שהסטודנט יגיע מוכן יותר, כך יפחתו רמות החרדה והלחץ בזמן השיעורים; וככל שרמת

המוכנות נמוכה יותר, כך החרדה והלחץ יתגברו. למשל פריט 16, למשל, בודק את רמת החרדה העולה אצל הסטודנט כאשר הוא מתכוון לשיעורי השפה. התוצאות גילו ש-70% הסטודנטים חושבים שהכנה מראש לשיעורי העברית מסייעת להם להתגבר על החרדה בתוך הכיתה. במקביל, 12% חשו חרדה גם עם כאשר התכוונו מראש, ו-18% נותרו ניטרליים. בתרחיש אחר, פריט 22 מדד את רמות הלחץ בעת ההתכוונות לשיעורי השפה העברית. הבדיקה העלתה ש-40% מהסטודנטים אינם חשים לחץ בעת ההתכוונות לשיעורי העברית, 42% העידו שהם אכן מרגישים לחץ, ו-18% אחוז מהנשאלים נשארו ניטרליים. זוהי תוצאה הגיונית אשר מתאימה לנתונים מפריט 10, אשר מדד את החשש מכישלון בקורסי השפה הזרה. הדבר אומר שפחד מכשלון מתפקד כגורם אשר מלחיץ ומעודד את הסטודנט להתכוון מראש לכיתה.

טבלה (ד2)

תחושות הסטודנט כלפי אינטראקציה בעברית עם המורה

אחוז הנשאלים, מחולק על פי תחושתם כלפי אינטראקציה בעברית עם המורה במהלך השיעור			שאלות המודדות את תחושות הנשאלים לגבי אינטראקציה עם המורה במהלך השיעור	
נטייה חיובית	נטייה ניטרלית	נטייה שלילית	מספר	שאלה
12%	15%	73%	13	
27%	15%	58%	15	

הפריטים 13 ו-15 רלוונטיים זה לזה משום ששניהם מודדים את רגשות הסטודנט במהלך האינטראקציה בעברית עם המורה במהלך השיעור. פריט 13, למשל, בודק אם הסטודנט מרגיש מבוכה כאשר הוא מתנדב לדבר בעברית בכיתה. התוצאות הראו ש-73% מהסטודנטים אינם מרגישים מבוכה כשהם לוקחים חלק פעיל בכיתה בעברית, בעוד שרק 12% העידו שהם אכן מרגישים מבוכה, ו-15% נותרו ניטרליים. בתרחיש אחר, פריט 15 בוחן את מידת העצבנות בקרב הסטודנטים כשהם שאינם מבינים את המורה כשהוא מתקן את העברית שלהם במהלך השיעור. התשובות מראות כי 58% מן הסטודנטים אינם חשים עצבנות כאשר המורה מתקן אותם בכיתה, לעומת 27% שכן מרגישים עצבנות, ו-15% אשר אינם בטוחים ונותרו ניטרליים.

טבלה (ה2) מדידת ההרגשה כלפי אינטראקציה בעברית עם המורה

אחוז הנשאלים לפי מידת רצונם להגיע לכיתה			שאלות המודדות את מידת רצון הסטודנטים להגיע לכיתה	
נטייה שלילית	נטייה ניטרלית	נטייה חיובית		
82%	9%	9%	17	מספר שאלה
18%	9%	73%	28	

הפריטים בטבלה 2(ד) רלוונטיים זה לזה מפני ששניהם בוחנים את תחושות הסטודנט בזמן ההליכה לכיתה. פריט 17 מודד את רמת החשק של הסטודנט להגיע לכיתה השפה העברית. התוצאות הראו ש-82% מהסטודנטים העידו שיש להם חשק ללכת לכיתה, לעומת 9% אשר העידו שאין להם חשק ללכת, ו-9% אשר נותרו ניטרליים. בערך אותה מסקנה נמצאה בפריט 28, אשר מדד את תחושות הבטחון והרגיעה בזמן ההליכה לכיתה השפה העברית; 73% מהסטודנטים העידו שהם בטוחים ורגועים, 18% העידו שהם אינם בטוחים ורגועים, ו-9% התלבטו ונותרו ניטרליים.

טבלה (ו2) יחס הסטודנטים כלפי תקשורת בעברית עם ישראלים

אחוז הנשאלים לפי יחסם לתקשורת בעברית עם דובריה הילידים "הישראלים"			שאלות המודדות את יחס הנשאלים כלפי תקשורת בעברית עם דובריה הילידים "הישראלים"	
נטייה שלילית	נטייה ניטרלית	נטייה חיובית		
21%	52%	27%	32	מספר שאלה

פריט 32 מודד עד כמה חשים הסטודנטים בנוח לתקשר בעברית עם דוברי עברית כשפת אם. התוצאות הראו כי 27% מהסטודנטים חשו בנוח והעידו על רצון לתרגל את העברית שלהם עם ישראלים, 21% העידו שאינם

רוצים לתקשר עם ישראלים, ו-52%, אשר מהווים יותר ממחצית הנשאלים, נותרו ניטרליים לגבי הנושא. יש לציין שתשובות הנשאלים בפריט זה בנויות על שני גורמים, אחד לשוני והאחר סוציו-פסיכולוגי. הגורם הלשוני קשור לביטחון העצמי של הסטודנט, שליטתו במיומנות השפה העברית ויכולתו להשתמש בה לתקשר עם דובריה הישראלים ללא פחד או חרדה. הגורם הסוציו-פסיכולוגי קשור לדימוי הסטריאוטיפי של חלק גדול מן החברה בעולם הערבי כלפי השפה העברית וכלפי ישראלים, בגלל הזיכרון החברתי הקולקטיבי הקשור לסכסוך הערבי-הישראלי. דבר זה עשוי לגרום לאי נוחות אצל הסטודנט ולמנוע ממנו מלתרגל את העברית שלו עם ישראלים, בין אם מתוך דעתו האישית ובין אם מתוך חשש מביקורת החברה הערבית סביבו, ביקורת אשר בכל מקרה נוטה להגביר את החשש שלו מתרגול השפה העברית מחוץ לכיתה, ולהשפיע באופן שלילי על למידתו את השפה. אף על פי כן, מתוצאות פריט 32 עולה כי גורמים חברתיים ופוליטיים משפיעים פחות על בעיית חרדת השפה מגורמים לשוניים כמורפולוגיה, תחביר ודקדוק, כתיבה ואיות, קריאה והבנה, האזנה ודיבור וכדומה. יש להסיק כי ההתפתחויות הפוליטיות ותהליכי הנורמליזציה האחרונים בין ישראל לבין שתיים ממדינות המפרץ, יחד עם שמועות אשר נפוצו לגבי נורמליזציה עתידית אפשרית עם מדינות ערביות נוספות, שברו את הקרח והשפיעו באופן חיובי על נקודת המבט האישית של הסטודנטים כלפי השפה העברית ודובריה הילידים. תצפית זו עולה מתוך מבט מקיף לנתוני פריט 32, כאשר הרוב המוחץ בחוג הסטודנטים בתשע"ת, 79%, התנדנדו בין נטייה ניטרלית לבין נטייה חיובית כלפי הנושא, ורק מיעוט של 21% העידו על נטייה שלילית.

6. סיכום ומסקנות

רוב המחקרים שנערכו בנושא חרדת שפה זרה אישרו את השפעתה השלילית על תהליך הלמידה, ובמיוחד על דיבור השפה השנייה/הזרה והסיקו שבכדי להיות להצליח בלמידת השפה על הסטודנטים להתגבר על בעיה זו (Horwitz et al., 1986). אין ספק שחרדת השפה קשורה בהרבה מקרים לתסביכים פסיכולוגיים, לשוניים, וגם לפערים בין התרבות ממנה מגיע הסטודנט לבין תרבות השפה הזרה הנרכשת. בנוסף לזה, הפריטים בשאלון (FLCAS) מגלים שבעיית חרדת השפה והשפעתה השלילית על הסטודנטים לעברית בתשע"ת אינה נובעת רק מקשיים לשוניים וקונפליקטים ומחסומים חברתיים (פריטים 1,2,3,5,13,17,18,24,31,33), אלא מעידה בנוסף על בעייתיות כלשהי באופי תכנית הלימודים ואסטרטגיית ההוראה (פריטים 6,8,10,16,21,25,26). מסקנה זו מספקת תשובה לשאלת המחקר הראשונה לגבי הגורמים העיקריים המובילים לחרדת שפה בקרב סטודנטים בתשע"ת.

בין הממצאים החשובים במחקר הזה הנה העובדה שאף על פי שנרשמו כמה מקרים של חרדת שפה בקרב הסטודנטים, ברוב המקרים אחוז חרדת השפה היה מתחת לממוצע אצל כלל הסטודנטים בתשע"ת (פריטים 1,2,9,14,19,20,24,29,7). בנוסף, גם אצל סטודנטים אשר העידו שהם סובלים מחרדת שפה, השפעתה של אותה חרדה על הישגיהם בעברית לא הייתה משמעותית עד כדי ששקלו לעזוב את תשע"ת או לעבור למקצוע אחר (פריטים 5,10,13,28,31). מסקנה נוספת במחקר זה קשורה לעלייה בשיעור הסטודנטים אשר השיבו תשובות ניטרליות לגבי הנושא (פריטים 8,11,14,32). למשל, הסיבה לעלייה בנטייה הניטרלית בפריטים 14 ו-32 הינה משום שאין בסעודיה סביבה ממשית לתרגול השפה העברית, וכמעט שאין בפועל תקשורת ישירה בין סטודנטים מסעודיה לבין דוברי השפה העברית כשפת אם. גם את אחוז המשיבים הניטרליים הגבוה בפריטים 8 ו-11 אפשר לקשור לאופי הלשוני הדומה בין השפה העברית לשפה הערבית מצד אחד, ולמידת ההתקדמות של הסטודנטים בלימודים מצד שני. כלומר, בתחילה הקרבה הלשונית בין שתי השפות מקלה על הסטודנטים בהבנת יסודות השפה העברית, אבל ככל שהסטודנט מתקדם בלימודים ומכיר לעומק את השפה העברית ואת התרגום ממנה ואליה, הפערים הלשוניים בין ערבית לעברית הולכים ומתרחבים. ובהתחשב בכך שמספר הסטודנטים ברמות המתקדמות בתשע"ת הוא קטן, ורוב המשתתפים בשאלון היו סטודנטים מרמת המתחילים ומרמת הבינוניים, שהיכרותם עם השפה עדיין שטחית, אחוז הסטודנטים הניטרליים הנו גדול בהשוואה לשאר הנשאלים. מסקנה זו עונה על השאלה השנייה, הקשורה להשפעתה של חרדת השפה על רכישת השפה בקרב סטודנטים בתשע"ת.

לפי Tanveer (2007) עדויות הסטודנטים הסובלים מחרדת שפה הן בעלות חשיבות עליונה, כיוון שהן מאפשרות למורה לעזור לסטודנטים להשיג את היעדים הנדרשים בשפת היעד. בעקבות תוצאות המחקר אשר מצביעות כי חלק מבעיית חרדת השפה בקרב הסטודנטים בתשע"ת קשורה לתוכן הנלמד ולשיטות ההוראה, להלן כמה הצעות אשר עשויות לעזור למורים ולסטודנטים להתמודד עם בעיה זו.

כצפוי, כל הסטודנטים החדשים הנם טירונים בשפה העברית כאשר הם נרשמים לתשע"ת. עם זאת, בתוך שנתיים עליהם להיות מסוגלים לעבוד על תרגומים מתקדמים בין עברית לערבית בכל התחומים. על מנת להבטיח למידה מהירה, בשנתיים הראשונות קיימים מספר רב של שיעורים בקורסים השונים, חלקם דומים וחוזרים על אותם נושאים, במיוחד

בתחום כישורי השפה. כתוצאה מכך, הסטודנט לומד עברית באופן אינטנסיבי מדי יום, וחווה עלייה מתמדת בכמות השיעורים ושיעורי הבית, קצב אשר לעיתים נראה מהיר מכדי לאפשר לו להבין ולהטמיע את כמות המידע העצומה, עד כדי שהוא עלול להרגיש מתוסכל מרמת הישגיו הלימודיים אשר אינה תואמת את קצב התהליך החינוכי (פריטים 6,10,25,26,30). בכדי לפתור בעיה זו, החוקר מאמין שיש לארגן מחדש את תוכן הנושאים של הקורסים האקדמיים. בד בבד, יש לשדרג את שיטת ההוראה בתוך הכיתה. בכדי לענות על שאלת המחקר השלישית, החוקר מעלה את ההמלצות הבאות:

לגבי סדר הלימודים בתוכנית השפה העברית והתרגום:

החוקר ממליץ לשקול מחדש את תוכן העניינים של כל קורס דרך מיזוג של נושאים ושיעורים משותפים, דומים וכאלו אשר חוזרים על עצמם, ולארגן אותם מחדש בין מיומנויות השפה השונות (דקדוק, כתיבה, בניית מילים, קריאה, דיבור, האזנה) על פי האופי הלשוני ועל פי דרך הלמידה האפקטיבית ביותר לכל מיומנות.

לגבי סגל הוראה:

- מומלץ לסגל המורים להירשם לתוכניות ההכשרה ולסדנאות השונות אשר ניתנות על ידי האוניברסיטה, זאת כדי להעשיר את חוויות ההוראה, להכיר אמצעים מודרניים וטכנולוגיים נוספים בתחום ההוראה, ולגלות משאבים, כלים ושיטות עדכניות הקשורות להוראת השפה.
- מומלץ למורים להעצים את גורם ההתלהבות בקרב הסטודנטים בכיתה על ידי עדכון שיטת ההוראה וההדרכה ועל ידי יצירת פעילויות אינטראקטיביות איכותיות בכיתה בהשתתפות הסטודנט כשותף פעיל בתהליך הלמידה.
- חיזוק תחושת הביטחון העצמי אצל הסטודנט על ידי בחירת משימות איכותיות אשר מאתגרות את הסטודנט ועוזרות לו לפתח את כישוריו לא רק ברכישת השפה, אלא גם במיומנויות התקשורת, מיומנויות החשיבה הביקורתית והיצירתית, וכן בכישורי ההתנהגות.
- שילוב שיטות למידה אקטיביות בתכנון השיעור, ושיתופם באופן אינדיבידואלי או קולקטיבי בתהליך החינוכי באמצעות שימוש במשחקים ובדיונים קבוצתיים, בשיטות לימוד שונות כגון כיתה הפוכה, ובמגוון כלים טכנולוגיים חינוכיים מודרניים נוספים על מנת להגביר את מיקוד הסטודנטים ולהפחית את רמות המתח ואת הסחות הדעת במהלך השיעורים.

מקורות

1. Aida, Y. (1994). Examination of Horwitz, Horwitz, and Cope's construct: The case of students of Japanese. *The Modern Language Journal*, 78, 155-168.
2. Awan, R.N., Azher, M., Anwar, M. & Naz, A. (2010). An Investigation of Foreign Language Classroom Anxiety And Its Relationship With Students' Achievement. *Journal of College Teaching & Learning*, 7 (11).
3. Awan, R.N., Sabir, A . & Iqbal, S. (2009). A Study of Relationship between Foreign Language Anxiety and Emotional Intelligence among University Students. *MEAAR*, 1(1), 23-36.
4. Bailey, P., Onwuegbuzie, A. J. & Daley, C. E. (2000). Correlates of anxiety at three stages of the foreign language learning process. *Journal of Language and Social Psychology*, 19(4), 474-490.
5. Chen, T.U. & Chang, G.Y. (2004). The Relationship between Foreign Language Anxiety and Learning Difficulties. *Foreign Language Annals*, 37(2), 279-289.
6. Cheng, Y. (2001). Learners' Beliefs and Second Language Anxiety . *Concentric: Studies in English Literature and Linguistics*, 27(2), 75-90.
7. Cheng, Y. S., Horwitz, E. K., & Schallert, D. L. (1999). Language anxiety: Differentiating writing and speaking components. *Language learning*, 49(3), 417-446.
8. Elkhafafi, H. (2005). Listening comprehension and anxiety in the Arabic language classroom. *The Modern Language Journal*, 89(2), 206-20.
9. Gulzar, S. Azhar, A. Roohi, S & Nisar, M. (2021). L2 Learning anxiety: An impact on the acquisition of speaking competence. *International Academic Review*. 1 (1).
10. Horwitz, E. (2001). Language anxiety and achievement. *Annual review of applied linguistics*, 21, 112-126.
11. Horwitz, E. K., Horwitz, M. B., & Cope, J. (1986). Foreign language classroom anxiety. *The Modern language journal*, 70(2), 125-132.
12. Horwitz, M. B., Horwitz, E. K., & Cope, J. (1991). Foreign language classroom anxiety. In E. K. Horwitz & D. J. Young (Eds.). *Language anxiety: From theory and research to classroom implications*, (27-39). Englewood Cliffs, NJ: Prentice Hall.
13. MacIntyre, P. D., & Gardner, R. C. (1991b). Language anxiety: Its relationship to other anxieties and to processing in native and second languages. *Language Learning*, 41, 513-534.

14. MacIntyre, P. D., & Gardner, R.C. (1991a). Methods and results in the study of anxiety and language learning: A review of the literature. *Language Learning*, 4, 58-117.
15. Matsuda, S., & Gobel, P. (2001). Quiet apprehension: Reading and classroom anxieties. *JALT Journal*, 23, 227-72.
16. Matsuda, S., & Gobel, P. (2004). Anxiety and predictors of performance in the foreign language classroom. *System*, 32(1), 21-36.
17. Mills, N., Pajares, F., & Herron, C. (2006). A reevaluation of the role of anxiety: Self-efficacy, anxiety, and their relation to reading and listening proficiency. *Foreign Language Annals*, 39(2), 276-95.
18. Onwuegbuzie, A.J., Bailey, P., Daley, C.E. (1999). Relationship between anxiety and achievement at three stages of learning a foreign language. *Perceptual and Motor Skills*, 88(3), 1085-1093.
19. Phillips, E. (1992). The effects of language anxiety on student's oral test performance and attitudes. *The Modern Language Journal* (76), 14-26.
20. Saito, Y., Horwitz, E. K., & Garza T. J. (1999). Foreign language reading anxiety. *The Modern Language Journal*, 83, 202-218.
21. Salehi, M., & Marefat, F. (2014). The Effects of Foreign Language Anxiety and Test Anxiety on Foreign Language Test Performance. *Theory and Practice in Language Studies*, 4(5), 931-940.
22. Spielberger, C. (1983). *Manual for the state-trait anxiety inventory*. Palo Alto, CA: Consulting Psychologist Press.
23. Tanveer, M. (2007). Investigation of the factors that cause language anxiety for ESL/EFL learners in learning speaking skills and the influence it casts on communication in the target language. dissertation, Unpublished doctoral, University of Glasgow.
24. Yan, J. X. & Horwitz, E.K. (2008). Learners' perceptions of how anxiety interacts with personal and instructional factors to influence their achievement in English: A qualitative analysis of EFL learners in China. *Language Learning*, 58(1), 151-183.
25. Zheng, Y. (2008). Anxiety and second/foreign language learning revisited. *Canadian Journal for New scholars in Education*, 1(1), 1-12.